

Az úrnapi körmenetről

A Rituale Strigoniense szerint

1. Mivel Krisztus Urunk tiszteletre és imádásra méltó testét e szent napon nyilvánosan hordozzuk körül és a legnagyobb megbecsüléssel övezzük, szokásos és illő, hogy ünnepélyes körmenet is tartassék a templomokban, mégpedig olyan, amelyenhez aligha látható hasonló az egész év folyamán. Ezért gondoskodjék a plebános arról, hogy minden, ami egy ekkora jelentőségű körmenethez szükséges, időben készíttessék elő, és hogy minden rendű és rangú ember gyűljék össze, aki katolikus hitét külsőleg is törekszik kinyilvánítani és megerősíteni.

2. A pap először mondjon misét, amelyben két ostyát is konszekrál. Az egyiket vegye magához, a másikat pedig helyezze el a körmenetben hordozni szánt monstranciában úgy, hogy annak üvegből vagy kristályból készült nyílása legyen látható azoknak, akik előtte hódolatukat kimutatják, de legyen lefedve egy lepellel egészen addig, amíg az oltárról el nem vétetik. Miután tehát a szentmiseáldozat véget ért és megkezdődött a körmenet, amint már a *Litania maior*-nál szerepelt, a pap térden állva, fehér palástba öltözve háromszor megtömjénezi a Szentséget.

3. Ezután a diakonus egy hosszúkás és az alkalomhoz illő vélumot helyez a pap vállaira, aki a vélum egy részét a mellkasa előtt leengedi, a végével pedig mindkét kezét betakarva az oltár legfőbb lépcsőjén tisztelettel átveszi a monstranciát, amelyet a diakonus ad át neki. Ezután föllép az oltárhoz, és a Szentséget az arca előtt tartva a nép felé fordul, keresztet rajzol a monstranciával, majd lemegy az oltártól a baldachin alá a ministránsok kíséretében. Előtte két akolitus vagy más klerikus vonul füstölgő tömjénezőkkel.

4. A pap az Oltáriszentséggel szemben mind annak hordozásakor, mind visszatételekor tanúsítsa a legnagyobb tiszteletet, és menet közben se járassa körbe a tekintetét, se ne siessen túlságosan, hanem valamiféle kegyességet és méltóságot közvetítsen, különösen akkor, amikor a Szentséget fölveszi és a népre áldást ad. Az áldásnak ez a módja a templomban az egész nyolcadon át folytatódik.

5. Minden szolgálattevő fedetlen fejjel vonul, kezükben égő gyertyákkal, a körmenet hosszúságának arányában az alább közölt énekeket énekelve. Amikor a pap eltávozik az oltártól, intonálja a *Pange lingua gloriosi* himnuszt. A kar folytatja, és a körmenet ezalatt kivonul a templomból a szokásos módon.

A körmenetben ezután a következő himnuszok énekelhetők: *Sacris sollemniis, Verbum supernum prodiens, Aeternae rex altissime*, és más, hasonló énekek az Úr szent testéről. Olykor réz- és fafúvós hangszerek, harmonika vagy más hangszerek is alkalmazhatók Krisztus dicsőségére és a hívek áhítatának növelésére. [A rituále ezután közli a fönt előírt himnuszok teljes szövegét dallammal, kiegészítve a sort még a *Salutis humanae sator* himnusszal.]

6. Gondoskodják a plebános arról is, hogy négy különböző helyen, amelyeket a körmenet érinteni fog, időben épüljenek és legyenek földíszítve oltárok. Ezeknél kell majd elénekelni az alább közölt evangéliumokat a hozzájuk tartozó verzikulussal és kollektákkal, és ezeknél kap a nép szentségi áldást.

7. Amint tehát az első oltárhoz megérkeztek, a pap az Oltáriszentséget tisztelettel elhelyezi rajta, térdet hajt előtte, majd megtömjénezi. Ezután lépjen hozzá egy a diakonusok vagy áldozópapok közül (ha vannak ilyenek, máskülönben maga a plebános énekelje az evangéliumokat és végezzen minden más is a ministránssal együtt), tartsa az evangéliumskönyvet két kézzel a mellkasa előtt, majd kérjen áldást az evangélium énekléséhez térden állva, mondván: *Iube, domne, benedicere*. Erre a pap így feleljen: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne pronunties Evangelium eius*. Ezután lépjen kissé távolabb az oltártól a diakonus, és kezét a melle előtt összetéve kezdje: *Dominus vobiscum*. A kar felel: *Et cum spiritu tuo*. [Sequentia sancti Evangelii stb., ekkor következik az evangéliumi szakasz: J 6,56–59.] Miután a diakonus végzett az evangéliummal, a könyvet vigye a paphoz, és nyújtsa neki csókra az elénekelt szöveget. Az pedig, miután keresztet rajzolt a szövegre és megcsókolta, mondja: *Per evangelica dicta deleantur nostra delicta*. Válasz: *Amen*. Akkor mindannyian térdeljenek le, és a pap az Oltáriszentség felé fordulva énekelje: *Cibavit eos ... Et de petra melle saturavit eos, alleluia, Deus qui nobis sub sacramento ...* Ezután a pap hajtson térdet a Szentségnek, tömjénezzze meg, majd tisztelettel vegye kézbe, forduljon a nép felé, és áldja meg őket az Oltáriszentséggel, közben semmit nem mondva.

8–10. Ezután a kar folytassa a föntebb jelzett énekek valamelyikét, és vonuljon az egész körmenet a második oltárhoz. Ott és a harmadik, majd a negyedik oltárnál is történjék minden úgy, ahogyan az első oltárnál volt leírva, kivéve, hogy az evangélium, a verzikulus és a kollektá szövege mindig változik [2. stáció: Mt 7,7–11, *Panem caeli ... Panem angelorum manducavit homo, alleluia, Deus qui gloriosum ...* 3. stáció: Mc 11,22–25, *Panem de caelo ... Omne delectamentum in se habentem, alleluia, Fac nos quaesumus ...* 4. stáció: J 1,1–14, *Educat panem ... Et vinum laetificet cor hominis, alleluia, Deus qui nobis ...*].

11. A körmenet végén, a templomba való belépéskor kezdje el a kar énekelni a *Te Deum*-ot. Miután elénekelték és az Oltáriszentség visszaért a templomba és az oltárra helyeztetett, a pap szokás szerint tömjénezzze meg, majd tisztelettel vegye kézbe a monstranciát, forduljon a nép felé, és intonálja: *Tantum ergo ..., Genitori* stb. Majd adjon áldást, tegye le az Oltáriszentséget, és tömjénezzze meg. Végül énekelje: *Panem de caelo ... Omne delectamentum in se habentem,*

alleluia. Deus qui nobis ... Végül a pap térdhajtás után, tisztelettel tegye vissza a helyére a szent Eucharisziát.

12. A szentostyát, amelyet Úrnapján nyilvánosan körülhordozott és a nyolcad folyamán imádásra kihelyezett, a pap a nyolcadnapot követő nap miséjében vegye magához.

Kiegészítések

Mivel a RS nem tér ki a körmenettel kapcsolatban minden részletre, az alábbiakban ezeket próbáljuk megvilágítani, föltételezve a jelen körülmények közt megvalósítható, szerény, de mégis ünnepélyes szertartásrendet.

A *Collectio Rituum* (1961) szerint

A CR az esztergomi hagyományt folytatja néhány kisebb eltéréssel. Ezek közül a legjellemzőbb, hogy megengedi a teljesen népnyelvű szertartást, és hogy a latin himnuszok mellett vagy helyett lehetővé teszi a szentségi népének használatát is. Semmi akadályát nem látjuk ugyanakkor, hogy a CR által adott népnyelvű szövegeket a RS meghatározta rendtartás keretei között használjuk. A további különbségek/kiegészítések így foglalhatók össze:

1. A stációs oltárokon a ceremonár korporálét terít ki, mielőtt a diakonus a monstranciát rájuk helyezné.

2. A pap a vállvelumot leveszi a stációknál, és először tömjénbetét nélkül füstöli meg a Szentséget. A szentségi áldás előtt azonban van tömjénbetét, de áldás nélkül.

3. A stációk kezdetén a pap a *Christum regem ...* szavakkal fordul a néphez (tartalmi újítás).

4. Az evangélium a sollemnis vagy énekes misében szokott módon, tehát az evangéliumoldalról, gyertyák között, tömjénezéssel hangzik el a stációknál, de a papot nem incenzálják utána.

5. Az evangélium után szentségi ének következhet (devocionális újítás).

6. A főoltárhoz visszatérve, az utolsó könyörgés után a pap és a gyülekezet litániát mond engesztelésül a káromkodásokért és istentelen beszédekért, és csak ezután helyezi vissza a Szentséget a tabernákulumba (devocionális újítás).

7. Az evangéliumi szakaszok válogatása részben eltér (tartalmi újítás).

A *Caeremoniale Episcoporum* (1600) szerint, kiegészítésekkel

A régi kánonjogi kódex 1291. kánonja kívánatosnak tartja, hogy ahol nincs ellenkező ősi szokás vagy gyakorlati akadály, minden egyes város egyetlen, kiemelkedően ünnepélyes processziót tartson. Így az úrnapi körmenet püspöki székhelyeken püspöki rítus, egyébként a település plebánosának tiszte. A processzióban a szigorú klauzúrában élő szerzetesek, valamint azok kivételével,

akik a településtől három mérföldnél távolabb laknak, minden klerikus, szerzetes és az egyházi egyesületek minden tagja köteles részt venni. Más templomok a nyolcad folyamán tarthattak saját körmeneteket, amelyeknek időzítését szükség esetén a hely ordináriusa szabályozta. Mivel mai viszonyok között az egyetlen, püspöki processzió lehetősége beláthatatlanul távol van, az alábbiakban azokat a rubrikákat foglaljuk csak össze, amelyek a jelen körülmények között is alkalmazhatók.

1. A processzióban legfőljebb két turifer szolgál, két turibulummal. A tömjénbetétről a ceremonár rendszeresen gondoskodik.

2. A Magyarországon elterjedt gyakorlat, miszerint a Szentség előtt gyermekek virágszirmokat hintonak, elfogadható, de a gyermekek nem vegyülhetnek a klérus közé és nem haladhatnak a klérus és a baldachin között. (Ez annyit jelent, hogy a menet élén kell vonulniuk.)

3. A mise előtt előkészítendő a sekrestyében, illetve a kredenciánál a szokásos szereken kívül egy további tömjénező, 4 vagy 6 fáklya (ha van mód rá, hogy szolgáljanak fáklyavivők), egy további, díszesebb vállvélum, egy fehér palást, a monstrancia, egy második, konsekrálandó ostya a monstranciába illeszkedő, holdsarló alakú foglalatban, a körmenetben használatos könyv, a körmeneti kereszt. A hajóban előkészítendő a baldachin, 4 vagy 6 lámpás, amelyek a baldachin mellett haladnának, további gyertyák a körmenetben résztvevőknek, éneklapok a körmenetben éneklendő tételek dallamával és szövegével.

4. A misében a purifikálásig minden a megszokott, de szekvencia van, és a második ostyát is az oltárra kell vinni offertóriumkor.

5. Az áldozás után a monstranciát az oltárra kell vinni. Miután a szubdiákonus betakarta a kelyhet, mindenki térdet hajt, a szerepapok helyet cserélnek, térdet hajtanak, és a diákonus a monstranciába illeszti a foglalatban a megmaradt Szentostyát, anélkül, hogy megérintené, majd a monstranciát a korporáléra helyezi. Ismét mindenki térdet hajt, és újra helyet cserél. A továbbiakban mindenki megtartja a kitett Szentségnek járó tiszteletadásokat.

6. Az újabb rubrikák szerint (1960) elmarad az áldás és az utolsó evangélium.

7. A mise *Benedicamus Domino*-val végződik.

8. Ezután a szent szolgálattevők térdet hajtanak, a helyükre mennek, és anélkül, hogy a Szentségnek hátat fordítanának, leveszik a manipulusokat. A celebráns a kazula helyett fehér palástot ölt. A birétumokat a helyükön hagyják. Az akolitusok segédkeznek, ezalatt a többi ministráns elveszi az oltárról a károntáblákat és a misekönyvet.

9. Visszatérnek az oltárhoz, két térdre ereszkednek, és röviden imádkoznak. A ceremonár vagy más segítők ezalatt kiosztják a gyertyákat és az éneklapokat.

10. A körmenet a következőképpen áll föl: leghátul a keresztvivő, mellette a két akolitus égő gyertyákkal; előttük a baldachin, amelyet a templomon belül lehetőleg klerikusok vagy ministránsok tartanak, a templomon kívül viszont rangosabb világiak. Ekkor kezdődik a körmenet, mint a RS szerint leírtuk.

11. A körmenetben lehetőleg elől halad egy, az Oltáriszentséget ábrázoló zászló. Ezután következnek a gyermekek, majd az egyházi egyesületek, szerzetesek (ha vannak); őket követi a körmeneti kereszt az akolitusokkal, majd a szkóla, a klerikusok és papnövendékek (ha vannak); utánuk a két turifer és lehetőleg egy ceremonár a tömjénbetéthez; a celebráns és a szerepapak, akik tartják a palástja szegélyét, fölöttük a baldachin; a baldachin mellett a fáklyavivők; ha vannak jelen prelátusok, ők a baldachin után vonulnak, leghátul pedig azok a világiak, akik nem tartoznak egyházi egyesülethez.

12. Szerényebb körülmények között tehát a sorrend:

- a) gyermekek (ha vannak),
- b) keresztvivő + akolitusok,
- c) szkóla,
- d) turiferek, baldachin, alatta a celebráns és a szerepapak,
- e) gyülekezet.

13. Visszatéréskor a diákonus veszi át a monstranciát, és helyezi az oltárra. A Szentség eltétele után minden gyertyát eloltanak.

Az úrnapi körmenet a magyar hagyományban

A RS rendtartása az 1625-ös, úgynevezett Pázmány-rituále rubrikáit követte a XX. századig alig változó kiadásokban. Ezek a rubrikák a szertartás kezdeténél és végénél szó szerint megegyeznek az 1614-es, V. Pál-féle *Rituale Romanum*-mal, tulajdonképpen magyar sajátosságnak a négy stáció mutatkozik a hozzájuk kapcsolódó evangéliumolvasással és szentségi áldással. Ez a szokás azonban kifejezetten ellentétes a „tridentí”, azaz római normákkal, mert ez utóbbiak legfőjebb két stációt engednek meg, és azok is csak a celebráns pihenésére szolgálnának. A szentségi áldás vagy bármely sajátos rítus ezeken a stációkon nem ajánlott, bár az áldást bizonyos körülmények között megengedik a rendelkezések.

Mivel a magyar liturgikus hagyomány már kikristályosodott, mire Úrnappja ünnepe az egész Egyházban kötelezővé vált (1264), korai forrásaink nem tartalmazzák az ünnepet. A körmenet később sem szerepel a misszálékban, sőt a Magyarországon obsequialénak vagy baptismalénak nevezett forrásokban sem (ezek a rituále megfelelői). Mivel kifejezett processzionálék nem maradtak ránk, a körmenet korai formájával kapcsolatban egyedül az ordináriuskönyvekre hagyatkozhatunk. Ezek közül időben a Telegdi Miklós-féle, 1580-ban, Nagyszombatban nyomtatott *Ordinarium* áll legközelebb a Pázmány-rituáléhoz. Ebben szinte minden részletét tekintve készen áll az egész újkoron át változatlan szertartásrend. A viszonylag tömör leírásban figyelemreméltó az evangéliumok szövegválasztása mellett fölhozott helymegadás, illetve az, hogy a káptalan tagjai az egyházirendben betöltött fokozatuknak megfelelő öltözetet (miseruhát vagy dalmatikát) vesznek a kórusruha fölé, amint ezt a római szabályok is előírják:

A mise előtt kihozzák a Szentséget a Tantum ergo éneklése közben, és mindjárt az oltárra helyezik. Ezután a szenteltvízhintésre elhangzik az Asperges me antifóna. Verzikulus: Educes panem de terra. Könyörgés: Deus, qui gloriosum corporis et sanguinis Domini nostri, Iesu Christi mysterium nobiscum manere voluisti: da nobis, quaesumus, eius praesentiam ita venerari in terris, ut de eius visione gaudere mereamur in caelis. Per., stb. Ezután elkezdődik a mise. Kyrie Magne Deus. A Patrem a nagyobb, ünnepi. Sanctus Angelicum. A szekvenciában az Ecce panis angelorum, az In figuris praesignatur és a Bone pastor panis vere verseket a celebráns kezdi, a Szentséget kezében tartván, a nép felé fordulva.

Miután a mise véget ért, a celebráns megtömjéni az Úr testét, és fölemelvén azt az oltárról, a nép felé fordulva elkezd a Homo quidam rezponzóriumot. Míg a kar ezt folytatja, a menet kivonul a templomból, és szokás szerint folyik minden. A körmenetben a káptalani urak és más klerikusok vonulnak, egyesek kazulában, mások dalmatikában, ismét mások palástban. A jelzett rezponzóriumon kívül a menetben a Pange lingua, a Sacris sollemniis himnuszok, a Lauda Sion szekvencia, a Caro mea rezponzórium énekeltek egészen addig, míg a templomba vissza nem térnek. És négy stációnak megfelelő helyen egy-egy asztalra letéttik a monstrancia, és a diakonusok evangéliumokat énekelnek. Az első helyen a nap evangéliumát: Caro mea. Ennek végétével a celebráns verzikulust mond: Cibavit eos ex adipe frumenti alleluia, és könyörgést: Deus qui nobis sub sacramento. A második helyen az evangélium: Petite et dabitur vobis (amint a bűnökért mondott misében). Verzikulus: Panem caeli dedit eis alleluia. Könyörgés: Deus qui gloriosum corporis, stb., amint főntebb, a szenteltvízhintésnél. Harmadszor az evangélium: Habete fidem Dei (a pogányok ellen mondott miséből). Verzikulus: Panem de caelo praestitisti eis alleluia. Könyörgés: Fac nos quaesumus Domine divinitatis tuae, stb. Negyedszer az evangélium: In principio erat Verbum. Verzikulus: Educas panem de terra alleluia. Könyörgés: Deus qui nobis sub sacramento. A processzió befejeztével a celebráns áldást ad, és az oltár előtt állva, kezében a Szentséggel elkezd az O salutaris hostia antifónát, majd visszaviszi a Szentséget a kápolnájába.

Az először 1509-ben, majd 1514-ben kinyomtatott Ordinarius Agriensis (Egri ordináriuskönyv) is előírja, hogy a celebráns az úrnapi misében a szekvencia Ecce panis angelorum versszakát maga intonálja a Szentséggel a kezében és kifelé fordulva, majd teljes körrel (az evangéliumoldal felé) forduljon vissza az oltárhoz. Egyébként a processzió leírása már tartalmazza a négy stációt evangéliumokkal, de a szövegválasztás még nem a megszokott. A stációk egyes templomoknál vagy kápolnáknál vannak, a körmenetet a mise után még megelőzi a szexta zsolozsmahóra, és kezdő-, nem pedig záróéneke az O salutaris hostia:

A mise befejeztével és a szexta elmondása után ünnepélyes körmenet van a Szentséggel a szokásnak megfelelően. Az O salutaris hostia-t a celebráns kezdi, a korátorok folytatják, és a papok mindnyájan kazulában vonulnak, a többi, kisebb rendekhez tartozó klerikus pedig dalmatikát, illetve palástot ölt. Ugyanebben a körmenetben négy, erre kijelölt oltárospap ünnepélyes dalmatikákban olvassa a négy evangélium kezdetét,

mégpedig Mátéét a Szent Jakab-templomnál, Márkét a Szent Miklós-templomnál, Lukácsét a Szent Mihály-templomnál, János In principio-ját a székesegyház előcsarnokában. Ennek végeztével bevonulnak a templomba a Szentséggel, majd a sekrestyébe.

A legkorábbi, részletesebb leírást az először az 1490-es évek elején megjelent *Ordinarius Strigoniensis* őrizte meg a körmenetről. Itt nincs említve a négy stáció, sőt a körmenet a processziók szokásos helyén, a nagymise előtt történik. A körmenet tehát ekkor még kevésbé demonstratív jellegű, csupán a minden vásár- és ünnepnapra szentmisét megelőző rítus kiváltságos esetéről van szó. A későbbi szabályokat idézi viszont, hogy az esztergomi szokás szerint az úrnapi körmenetben az egész város klérusa és minden szerzetese részt vett:

A kijelölt órában az egész klérus gyűljék össze a templomba, ünnepi kazulába öltözve, mások palástba öltözve, kezükben ereklyéket tartva. Ezalatt minden szerzetes az összes kolostorból és a plebánosok az összes parókiáról processzióban a vár kapujához járulnak. Ekkor a püspök úr a szolgálattévőivel kivonul a sekrestyéből, kezében az Oltáriszentséget tartva. Az előénekesek elkezdik a Tantum ergo sacramentum himnuszát a sekrestye előtt, és a kar folytatja, és a celebráns úr hódolattal a főoltár elé megy, tisztelettel leteszi a testet, és az oltár előtt állva elkezd ünnepélyesen az Asperges me-t. Verzikulus: Ostende nobis Domine. Könyörgés: Praesta quaesumus omnipotens Deus per hanc sanctificatae. E könyörgés végeztével az előénekesek elkezdik a Homo quidam responzóriumot, és azzal indul el a processzió a Szent György-templom felé, és ugyanott megkerüli a Boldogságos Szűz kápolnáját és a Szent Ambrus-templomot, végül fölmegy a várba. A processzió után valaki verzikulust mond: Posuit fines. Könyörgés: Fac nos Domine divinitatis tuae. A processzió alatt a baldachint az érsek úr szolgálai viszik.

Összeállította és fordította: Földváry Miklós István

1. ábra.
Úrnapi körmenet Hildesheim (Niedersachsen) főutcáján (ismeretlen keltezésű képeslap).

2. ábra. Úrnapja zarándokkal Mátraverebély-Szentkúton 1947-ben.

3. ábra. Úrnapji körmenet Kentish Town (London) főutcáján az 1920-as években.